

Historický lexikon obcí České republiky 1869-2011

V roce 2006 vydal Český statistický úřad Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, kterým po 30 letech navázal na Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850-1970. Po provedeném Sčítání lidu, domů a bytů 2011 navazujeme nyní na tuto tradici elektronickou aktualizací hlavních částí lexikonu, ve kterých jsme kromě zahrnutí výsledků posledního sčítání připravili pro uživatele některá další obohacení, a to především v tabulkové části zařazení nové nejnižší územní úrovně do legendy a rozšíření hlavičky o údaje katastrální příslušnosti územních celků a roku jejich připojení k současné obci.

A. Vysvětlivky k datové části Historického lexikonu obcí

Do úrovně částí obcí odpovídá územní členění Historického lexikonu obcí 1869-2011 standardnímu statistickému lexikonu obcí (naposledy Statistický lexikon obcí 2013), ve kterém nejnižší úroveň již od SLDB 1970 představují základní sídelní jednotky (ZSJ), které však z pohledu dlouhodobých časových řad nejsou zcela vyhovující. Ve městech, kde tyto jednotky reprezentují zpravidla urbanistické obvody vytvářené podle struktury zástavby a převažujícího způsobu využití území, není ve většině těchto obvodů minulost před rokem 1980 dohledatelná, naopak v mnoha obcích, zejména v pohraničí a ve vojenských újezdech, by bylo nutno zjištěná zajímavá data výrazně agregovat do hranic současných ZSJ. V této verzi Historického lexikonu obcí jsme proto přistoupili k zavedení jednotky, kterou jsme nazvali „historická osada / lokalita“. Jedná se o jednotky, které představují především zaniklé části obcí (osady), ale také lokality, které v minulosti statut části obce či osady nikdy neměly, avšak změna jejich územní příslušnosti k obci mnohdy způsobovala výkyvy dat v časových řadách.

Spektrum těchto nově zařazovaných jednotek bude postupně rozšiřováno, v předkládané první fázi bylo rozčlenění provedeno především u obcí, na jejichž území se v minulosti nacházela zaniklá samostatná obec nebo v případech meziobecních přesunů a katastrálních neskladebností. Během zařazování lokalit došlo také k odhalení řady nepřesností a chybných přepočtů, bylo tedy nutno upravit některé úhrnné údaje na úrovni obcí i okresů.

Struktura tabulkové části lexikonu

Sloupec a - Pořadové číslo

Pořadové číslo obce je uvedeno v rámci okresu. Je to pořadí obce podle abecedního řazení názvů všech obcí a vojenských újezdů. U statutárních měst jsou v tomto sloupci uvedena (a odlišena typem písma) také pořadová čísla městských obvodů resp. městských částí, v případě hlavního města Prahy také správních obvodů 22 městských částí pověřených Statutem hlavního města Prahy výkonem přenesené působnosti v rozsahu obdobném jaký jinak přísluší obcím s rozšířenou působností. Pořadí je stanoveno statuty příslušných statutárních měst. Tyto územní jednotky jsou číslovány vždy zvláštní číselnou řadou v rámci daného města.

Sloupec b - Okres, obec, část obce (díl), historická osada / lokalita

Obsahuje názvy územních jednotek. Názvy obcí jsou řazeny abecedně v rámci okresu a jsou uvedeny tučným písmem. Části obcí jsou v rámci obce očíslovány, jejich pořadí je dáno pořadím části obce podle abecedního řazení názvů částí obce. V rámci jednotlivých obcí, popř. jejich částí, jsou uvedeny názvy historických osad (lokalit). Jsou uvedeny kurzívou a řazeny podle abecedy, v případě, že se část obce rozkládá na více katastrálních územích, je provedeno řazení nejprve podle názvu katastrálního území a teprve pak podle názvu historické osady (lokality). Názvy historických osad odpovídají zpravidla jejich naposledy uvedené podobě ve statistickém lexikonu obcí (seznamu míst), bez ohledu na to, jakou hierarchii územní úrovně představovala (obec, část obce, osadu, základní sídelní jednotku či místní část). V případech, kdy existuje katastrální území, na kterém se žádná historická osada

nenachází (v současné době je především ve vojenských újezdech v rámci jejich připravované územní reorganizace vytvářena řada umělých katastrů), je ve sloupci uveden název tohoto katastrálního území.

Skryté sloupce s územními kódy

Pro účely filtrování a řazení údajů následují v aplikaci Microsoft Excel skryté sloupce s uvedením územní úrovně jednotlivých řádků tabulek a číselných kódů použitých územních prvků, které nabývají hodnot dle metodiky RSO (https://www.czso.cz/csu/rso/metodika_rso).

Sloupec c - UR (územní úroveň řádku)

3	okres
4	obec, vojenský újezd
5	správní obvod hlavního města Prahy
6	městská část / městský obvod
7	část obce (díl)
9	historická osada / lokalita

Sloupec d - LAUI (kód okresu)

je uveden u všech územních úrovní

Sloupec e - KOD_OBEC (kód obce)

s výjimkou územní úrovně 3 je uveden u všech dalších územních úrovní

Sloupec f

- *KOD_SOP (kód správního obvodu Hlavního města Prahy)*

- *KOD_ORP (kód obce s rozšířenou působností)*

na území Hlavního města Prahy je počínaje úrovní 5 uveden kód správního obvodu Hlavního města Prahy, u ostatních obcí obsahuje sloupec kód příslušného obvodu obce s rozšířenou působností

Sloupec g - KOD_ZUJ (kód městské části / městského obvodu)

počínaje úrovní 6 je uveden u všech dalších podřízených územních prvků na území Hlavního města Prahy a v územně členěných statutárních městech

Sloupec h - KOD_CAST_D (kód části obce-dílu)

je uveden u územních úrovní 7 a 9, a u nečleněných obcí či městských obvodů / městských částí také u úrovní 5 a 6

Sloupec i - KOD_KU (kód katastrálního území)

uvedení katastrálních území v Historickém lexikonu obcí má spíše informativní charakter, určuje, na kterém katastrálním území leží podstatná část odpovídající územně-správní jednotky a nepostihuje vyskytující se drobnější územní přesahy. Kód katastrálního území je uváděn u jednotek s územní úrovní 6-9 vždy v řádku jednotky, která se již dále katastrálně nečlení. Kód ků pak platí pro všechny podřízené prvky.

Územní úroveň 9 (historická osada / lokalita) byla prozatím ponechána bez číselného kódu. V řadě případů její vymezení sice odpovídá základní sídelní jednotce, velké množství zaniklých lokalit (zejména v pohraničí), však odpovídající ekvivalent v žádném ze stávajících územních číselníků spravovaných ČSÚ nemá, a to ani na úrovni statistických obvodů. Výhledově se pro tento účel namísto vytváření další číselné sady nabízí využití číselníku CZ_RETRO, používaného Národním památkovým ústavem, který s výčtem historických osad vykazuje poměrně vysokou kompatibilitu.

Sloupec j - Katastrální území

Obsahuje názvy katastrálních území odpovídající číselnému identifikátoru ve sloupci *i*.

Sloupec k - Výměra v ha

Je uvedena výměra v hektarech dle stavu k 1.1.2016 z podkladů Českého úřadu zeměměřického a katastrálního. Pokud se na katastrálním území nachází více částí obcí či historických osad / lokalit, je výměra uvedena vždy v řádku lokality, jejíž název odpovídá názvu katastrálního území.

Sloupec l - Rok připojení

Je uveden poslední rok připojení k současné obci. Pokud byla část obce připojena současně se všemi podřízenými lokalitami, uvádí se rok připojení pouze u části obce, u jednotlivých historických osad zůstává pole prázdné. Rok připojení se rovněž neuvádí v případech, kdy byla podřízená lokalita po celé sledované období součástí dané obce.

Sloupec 1-14 - Počet obyvatel

V roce 1869 se zjišťovalo obyvatelstvo přítomné civilní, v letech 1880-1950 obyvatelstvo přítomné a v letech 1961-1991 obyvatelstvo bydlících, tj. hlášené v obci k trvalému pobytu, i když bylo dočasně nepřítomné. V roce 2001 zahrnuje údaj o počtu obyvatel všechny osoby s trvalým nebo dlouhodobým pobytem (cizinci s přechodným pobytem na území ČR, pokud doba jejich pobytu přesáhla 90 dnů). Při sčítání v roce 2011 je uveden počet obyvatel obvykle bydlících.

Sloupec 15-28 - Počet domů

V seznamech míst za léta 1869 až 1950 je pro jednotlivé obce počet domů uváděn, ale bez zřetelného rozlišení na domy obydlené a neobydlené. Z metodiky sčítání v roce 1921, která byla pravděpodobně vypracována už pro první moderní sčítání v roce 1869 a s určitými doplňky se tradovala i v následujících cenzech, lze usuzovat, že až do roku 1910 jde o celkový počet domů, tj. obydlených a neobydlených celkem. V letech 1921, 1930 a 1950 je výslovně řečeno, že jde o domy obydlené i neobydlené (v roce 1950 byla sečtena i většina víkendových chat, takže údaje u typicky rekreačních obcí zde vybočují z časové řady). V letech 1961 až 1980 se uvádějí data o počtu domů trvale obydlených. Ze sčítání v roce 1961 byl publikován počet domů pouze za obce, takže v mnoha případech nebylo možné uvést tyto údaje zvlášť za jednotlivé části obce. Od roku 1991 jde opět o celkový počet domů (obydlených i neobydlených).

Sloupec m - Poznámka

Sloupec nahrazuje a zjednodušuje poznámkový aparát v předchozích publikacích uváděný vždy za tabulkovou částí každého okresu. Ve většině případů se jedná o vysvětlení, kde jsou započtena neuvedená data (tj. především údaje za domy v r. 1961, obyvatelstvo v r. 1921 a případy, kdy nebyla lokalita v daném roce uváděna). Nulové hodnoty jsou na rozdíl od statistických zvyklostí ve všech případech nahrazeny tečkou, neboť nelze vždy s jistotou určit, zda se sledované statistické jevy v lokalitách, které nebyly uváděny ve všech obdobích, vyskytovaly či nikoliv. Pokud u lokality s chybějícími údaji není uvedena poznámka, jsou tyto údaje zpravidla započteny v nejbližší nadřízené jednotce, za kterou je považováno i katastrální území, pokud obec leží na více katastrech. PDF verze tabulek tento sloupec neobsahuje.

Soubor tabulek bude průběžně aktualizován o nadcházející územní změny, postupně budou doplňovány chybějící údaje a rozšiřováno spektrum historických osad tak, aby bylo možno nahlížet na proměny osídlení v dlouhodobém časovém horizontu v co možná nejmenším územním detailu.

B. Vysvětlivky k textové části Historického lexikonu obcí

Textová část Historického lexikonu obcí dává obraz o výskytu názvů sídel v České republice od roku 1869, tak jak byly publikovány v jednotlivých seznamech míst a lexikonech ze sčítání lidu. Zároveň je pomůckou pro abecední vyhledávání jednotlivých lokalit a seznámení se s jejich územním vývojem a proměnami názvu.

V této části se vyskytují všechna sídla, která byla ve sledovaných letech alespoň jednou uvedena v lexikonech jako obec (místní obec, politická obec) nebo část obce (přidělené místo, osada). Neuvádí se zde lokality, které byly v lexikonech vedeny pouze jako základní sídelní jednotky (místní části, části osad, samoty). V případě, že se název obce shoduje s názvem jedné z částí obce, je v abecední části název uveden pouze jednou s popisem vztahujícím se k obci.

V popisu územního vývoje je do roku 1950 pro územní jednotky odpovídající dnešním částem obce užíván termín „osada“, a to i pro tehdejší městské části, od roku 1961 pak termín „část obce“. V případě uzavřeného intervalu zahrnujícího roky 1950 i 1961 je termín „osada“ ponechán v celém intervalu (např. „v r. 1921-1974 osada obce ...“), naopak v případě otevřeného intervalu je již používán termín „část obce“ (např. „od r. 1890 část obce ...“).

V textech u hesel jsou u doby výskytu názvu uvedeny do roku 1964 roky sčítání, ale uvedené názvy jsou názvy platné až v době vydání příslušného seznamu či lexikonu, zpravidla několik let po sčítání. Od 1.1.1965 jsou u územních změn a u změn názvů uváděna přesná data bez ohledu na podobu v lexikonech. Hesla jsou řazena abecedně podle české abecedy. Názvy sídel, složené z podstatného a přídavného jména nebo podstatného a vlastního jména, jsou řazeny podle přirozeného slovosledu jmen (Český Krumlov pod písmenem Č, Karlovy Vary pod písmenem K, apod.) bez ohledu na to, že do roku 1930 jsou v pramenech tyto názvy řazeny tak, že podstatné jméno je vždy na prvním místě. V případě shodných názvů jsou hesla řazena abecedně podle názvu okresu.

Všechna hesla začínají názvem sídla napsaným velkými písmeny, tučně jsou zvýrazněna hesla, která jsou aktuálně obcí nebo částí obce. Celý územní a názvoslovný vývoj každého sídla je popsán v jednom hlavním hesle, kterým je poslední vyskytující se název, přičemž u každé proměny názvu je užito obratu „pod názvem“. Ostatní podoby názvu jsou pak v rejstříku uvedeny pouze s odkazem „viz“ na toto hlavní heslo.

Příklad:

BOUŠICE v r. 1869-1880 pod názvem Bohušice osada obce Dlouhé Pole v okr. Benešov, v r. 1890-1950 osada obce Dlouhé Pole v okr. Benešov, od r. 1961 část obce Benešov v okr. Benešov
BOHUŠICE viz Boušice (Benešov)

Pokud se další podoba názvu liší pouze o drobnou změnu, která nemá vliv na abecední řazení hesla (diakritika u samohlásek a písmen ě, ě, ň) nevytváří se pro ni zvláštní odkazovací heslo. Pokud se navzájem takto liší vedlejší odkazovací názvy, jsou uvedeny v jednom hesle a odděleny od sebe lomítkem.

Příklad:

BĚŠTINA v r. 1869 pod názvem Bestvíň obec v okr. Chotěboř, v r. 1880 pod názvem Bestvina obec v okr. Chotěboř, v r. 1890 pod názvem Bestvín obec v okr. Chotěboř, v r. 1900-1910 pod názvem Bestvina obec v okr. Chotěboř, v r. 1921-1950 obec v okr. Chotěboř, od r. 1961 obec v okr. Chrudim
BESTVÍN / BESTVÍN viz Běstvina (Chrudim)

Seznamy míst do roku 1930 obsahovaly často jak české, tak i německé (zřídka polské) názvy sídel. V případě, že obec nebo osada měla uvedeny oba názvy, byl do hesel zařazen název český nebo alespoň počestělý. Pouze v případě, že se český název u sídla nevyskytoval, je v heslech uveden název německý nebo polský.

U každého sídla je uváděn název okresu, do kterého v dané době sídlo patřilo. Každá změna příslušnosti do okresu je v popisu územních změn daného sídla zmíněna. V období 1869 až 1930 je uváděn okres politický, tj. sídlo okresního hejtmantství. Názvy okresů jsou uváděny po celé sledované období ve své české nebo počestělé podobě, platné v dané době. Neuvádějí se však drobné odchylky v gramatice od současného názvu (např. neuvádí se okres Freiwalldau, ale Frývaldov, neuvádí se okres Jáchimov, ale Jáchymov, apod.). Proto se můžeme setkat v některých letech s rozdílem názvu okresního města od názvu okresu. U vedlejších názvů s odkazem „viz“ je vždy uveden název okresu při jeho posledním uveřejnění v lexikonu.

U složených názvů sídel, které jsou v pramenech oddělovány spojkou „aneb“, „auch“, „či“, „čili“, „neb“, „nebo“, „t.“, „také“, „vel“, „vulgo“, popřípadě pokud jsou další názvy v závorce, byl pro jednoduchost zvolen jednotný zápis se zkratkou „t.“ (Podmaršovice t. Fremutov). Pokud je takto složený název posledním vyskytujícím se názvem daného sídla, je uveden celý a je u něj popsán územní vývoj sídla, jestliže poslední není, je každý z názvů uveden zvlášť s odkazem na hlavní heslo.

Příklad:

BEČVÁRKY t. MALÉ BEČVÁRY v r. 1869 pod názvem Malé Bečváry osada obce Velké Bečváry v okr. Kolín, v r. 1880-1890 osada obce Bečváry v okr. Kolín, v dalších letech jako osada zanikla
MALÉ BEČVÁRY viz Bečváry t. Malé Bečváry (Kolín)

ŽIDNĚVES v r. 1869-1880 pod názvem Židnoves obec v okr. Mladá Boleslav, v r. 1890 pod názvem Žitnoves obec v okr. Mladá Boleslav, v r. 1900-1910 pod názvem Žitnoves t. Židnoves obec v okr. Mladá Boleslav, v r. 1921-1985 obec v okr. Mladá Boleslav, 1.1.1986-23.11.1990 část obce Březno v okr. Mladá Boleslav, od 24.11.1990 obec v okr. Mladá Boleslav
ŽIDNOVES viz Židněves (Mladá Boleslav)
ŽITNOVES viz Židněves (Mladá Boleslav)

Samostatná odkazovací hesla byla vytvořena také v případech složených osad, u kterých se část v názvu uváděná na druhém místě samostatně vůbec nevyskytuje.

Příklad:

KOBYLÍ A PLCHOV v r. 1869 osada obce Ouběnice v okr. Sedlčany, v r. 1880-1890 viz Kobylí, v r. 1900-1910 osada obce Ouběnice v okr. Sedlčany, v r. 1921-1930 osada obce Kobylí v okr. Sedlčany, v r. 1950 osada obce Kobylí v okr. Votice, v r. 1961-1979 část obce Kobylí v okr. Benešov, od 1.1.1980 část obce Bystřice v okr. Benešov
PLCHOV viz Kobylí a Plchov (Benešov)

V případech, kdy se část obce (osada) dělila na díly nebo části, je ke každému dílu (části) přihlíženo jako k samostatné osadě. Jedná se o asi 140 obcí či osad, které byly rozdělené do dvou i více obcí, někdy i do dvou sousedních okresů. Dnes je velká většina těchto dílů spojena v jednu osadu.

Územní vývoj současných krajských měst a také Děčína a Opavy, v jejichž územním členění se v průběhu sledovaného období objevuje úroveň městské části (celkem 15 měst), je doplněn podrobným členěním do případných městských obvodů a částí v jednotlivých obdobích.

U Prahy a v období do roku 1921 u tehdejších statutárních měst (Brno, Jihlava, Liberec, Olomouc, Opava, Uherské Hradiště, Znojmo, od roku 1880 Frýdek a Kroměříž), vyňatých z působnosti okresních hejtmantství, nahrazuje příslušnost k politickému okresu text „město s vlastním obecním řádem“. Příslušnost obcí k venkovským okresům těchto měst (za názvem města bylo zpravidla uvedeno Okolí-Umgebung či Venkovský okres-Landbezirk) není v textové části Historického lexikonu blíže specifikována, pouze u Brna a Olomouce, které si status podržely i v dalším období, je pro roky 1921-1930 již městský a venkovský okres rozlišen. Obce pojeté před rokem 1921 do městských okresů Prahy, Brna a Olomouce jsou v textové části Historického lexikonu pro tento rok

uváděny již jako osady, přestože u některých z nich v tabulkových částech lexikonu ještě přetrvává členění do obcí a osad shodné s předcházejícím obdobím.

U zaniklých sídel není v textech zjišťován důvod zániku (splynutím s jinou osadou, těžbou, zatopením, vysídlením apod.), závěrečnou formulací je pouze rozlišeno, zda lokalita v současné územněsprávní hierarchii dosud existuje jako základní sídelní jednotka - ZSJ („neuvádí se“) či nikoliv („zanikla“). Zpravidla zůstala tato sídelní jednotka na území obce, kde se naposledy vyskytovala. Pokud tomu tak není, je v závorce za heslem uvedena aktuální územní příslušnost k jiné obci. Některé osady (zejména po roce 1945) změnily název, avšak zanikly ještě do vydání lexikonu. Tyto názvy – v žádném lexikonu neuveřejněné - jsou za posledním názvem sídla uvedeny v závorce a mají své heslo s odkazem „viz“.

Příklad zaniklé osady existující dosud jako ZSJ v jiné obci:

ČENKOV v r. 1869-1890 osada obce Velká Ves v okr. Karlín, v r. 1900-1921 osada obce Veliká Ves v okr. Karlín, v r. 1930 osada obce Veliká Ves okr. Praha-venkov, v r. 1950 osada obce Veliká Ves v okr. Praha-sever, v dalších letech se jako osada neuvádí (součást obce Odolena Voda v okr. Praha-východ)

Příklad osady zaniklé pod jiným názvem, jejíž územní příslušnost se nezměnila, netvoří však ani ZSJ:

GEBLOV (Dolánky) v r. 1869-1910 osada obce Dolany v okr. Olomouc, v r. 1921-1930 osada obce Dolany v okr. Olomouc-venkov, v dalších letech jako osada zanikla
DOLÁNKY viz Geblov (Olomouc-venkov)

Z důvodu návaznosti na tabulkovou část byl tento princip uplatněn také v případech, kdy byla jednotka jako osada naposledy uváděna dobovým (např. německým) pojmenováním, jako historická osada / lokalita je v tabulkové části uvedena již pod aktualizovaným názvem.

Příklad osady, pro kterou je v tabulkové části použit později užívaný název místní části:

NEUJAHRS DORF (Nové Chvalovice) v r. 1869-1890 osada obce Chvalovice v okr. Poděbrady, v dalších letech jako osada zanikla (součást obce Kovanice v okr. Nymburk)
NOVÉ CHVALOVICE viz Neujahrsdorf (Poděbrady)

V tomto smyslu byla textová část obohacena o řadu nových hesel, záměrem je podobným způsobem rozšiřovat seznam o další zjištěné názvy, zejména německé, které byly na základě principu uvedeného v předchozích odstavcích potlačeny. Např. město Moravský Beroun reprezentují nyní pouze hesla MORAVSKÝ BEROUN a BEROUN, přičemž všechny seznamy míst obsahují také německé pojmenování BÄRN (v roce 1930 bylo ve městě sečteno 95% obyvatelstva německé národnosti). Rádi bychom takto vyšli vstříc i zahraničním badatelům, jejichž dotazy byly na ČSÚ také zaznamenány.